

Stöd för energieffektivisering i kommuner och landsting

Vägledning till en lyckad strategi

Inledning

Från och med 2010 kan kommuner och landsting söka ett generellt stöd från Energimyndigheten för att arbeta med energieffektivisering i den egna organisationen. Stödet ska gå till att ta fram en strategi och en handlingsplan för energieffektivisering med mål för 2014 och 2020 samt aktivt arbeta för att genomföra handlingsplanen. Denna broschyr ger tips och råd inför arbetet med energieffektiviseringsstrategin.

Strategin ska omfatta energieffektiviseringsåtgärder för fastigheter och transporter inom er organisation. Energieffektiviseringsstrategin kan dock om så önskas vara en del i en större energi- och klimatstrategi för kommunen som geografisk enhet, därför ger vi även vissa tips för detta arbete.

I princip kan man säga att energieffektiviseringsstrategin är det sista, men kanske mest konkreta, steget i en lång kedja från nationell till lokal nivå där ambitionen på de olika nivåerna alla påverkar varandra.

Organisation och process

En tydlig arbetsprocess och organisation av klimat- och energiarbetet är en avgörande faktor för att få en förankrad och levande strategi. Samtidigt är det viktigt att skapa delaktighet så att många människor blir engagerade i klimatarbetet.

För själva framarbetandet av strategin är det vanligt att man i kommuner upprättar en arbetsgrupp som utarbetar mål och åtgärder, en styrgrupp som ansvarar för ramarna för arbetet samt en samordnare som fungerar som en spindel i nätet (ibland kan det även behövas referensgrupper). I vissa kommuner har det upprättats temagrupper för att identifiera åtgärderna (transport, fastigheter etc) i kombination med ett uppdrag till förvaltningar och kommunalägda bolag att själva identifiera åtgärder och rapportera dessa centralt till huvudansvariga miljö- och klimatstrategier. Det är inte heller ovanligt att vissa av dessa grupper lever kvar efter projektiden och då fungerar som forum för fortsatt utveckling av klimatarbetet där man identifierar nya åtgärder och projekt.

En strategi består vanligen av fyra delar:

- Nulägesanalys
- Mål
- Åtgärder
- Uppföljning

En projektplan kan underlätta arbetet genom att förtydliga målet med arbetet och ange arbetsresurser samt ansvar. På samma sätt är det viktigt att även i det efterföljande klimatarbetet, efter projektiden, ha en tydlig arbetsorganisation. Det handlar exempelvis om att det för varje åtgärd framgår vem som är ansvarig, när det ska vara gjort, kostnad samt vem som har ansvar för att följa upp målen och åtgärderna i strategin. Detta innebär att det från politiskt håll måste avsättas tillräckligt med arbetstid.

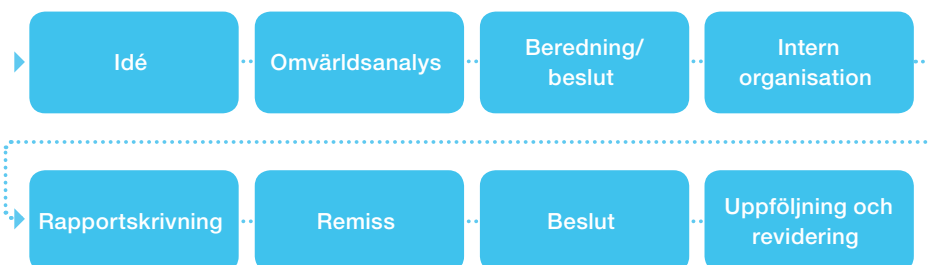
På Klimatkommunernas webbplats finns en mängd användbara verktyg samlade, exempelvis en processguide som beskriver hur arbetet med klimat- och energistrategier kan läggas upp.

Klimatkommunerna presenterar på sin webbplats konkreta verktyg för arbetet med energi- och klimatstrategier. Dessa process- och dokumentguider visar exempel på hur man kan organisera sitt energi- och klimatarbete samt hur man jobbat framgångsrikt i olika kommuner. Guiden innehåller mallar, färdiga texter, exempel på mötesdagordningar och projektplaner m.m. Mycket av detta material är användbart även när ni tar fram en intern energieffektiviseringsstrategi för er organisation. För att kunna användas av kommuner av olika storlek och nivåer i klimatarbetet är processguiden indelad i en grundläggande och en avancerad nivå. För mer info se klimatkommunernas webbplats, www.klimatkommunerna.se

Energimyndigheten har inom ramen för Uthållig kommun arbetat fram en handledning för att underlätta för kommuner att komma igång och fullfölja sina ambitioner inom energi- och klimatområdet. Den innefattar bl.a. att definiera vad man vill åstadkomma, att organisera sig ändamålsenligt, att prioritera lämpliga aktiviteter, och att genomföra aktiviteterna på ett bra sätt. Handboken hittar du på energimyndighetens webbplats, www.energimyndigheten.se/uthalligkommun

Exempel på process

Exempel på arbetsprocess för en strategi. För mer information om de olika stegen, se Klimatkommunernas processguide på www.klimatkommunerna.se

Mål...

Inom ramen för stödet ska ni ta fram mål för 2014 och 2020, uttryckta både i MWh och som procentuell minskning jämfört med basåret. Målen bör sättas utifrån kommunens eller landstingets egna förutsättningar och ha sin grund i den nulägesanalys som genomförts.

I nulägesanalysen har ni förhoppningsvis fått svar på vad som är era viktigaste åtgärdsområden för att minska energianvändningen och klimatpåverkan. Era mål bör harmonisera med de mål som finns i den regionala energi- och klimatstrategin för ert län.

För att vara föredömen för övriga delar av samhället bör ni sätta ambitiösa och inspirerande mål som manar till högt tempo i omställningen. Energimyndigheten kommer titta på att ni aktivt arbetar för att nå målen, däremot finns inget uttryckligt krav på att ni ska ha nått de mål som ni satt för 2014.

Att formulera mål är en viktig process – genom bra målanalyser och målformuleringar blir det lättare att utarbeta en effektiv och realistisk handlingsplan. I många sammanhang brukar så kallade **SMARTA** mål att framhållas.

Övergripande, inspirerande visionsmål kan också sättas upp för arbetet med energieffektivisering men det är de mer konkreta målen som enligt vår erfarenhet verkligen manar till handling.

Kort om målteori

Visionsmål

Svarar på frågan "vad man vill uppnå?". Det handlar om att måla upp bilden för vad man strävar efter. Det kan röra sig om en hållbar utveckling, fossilbränslefri kommun eller hur man reser i framtiden. Var inte rädd för att tänka fritt och ta ut svängarna!

Effektmål

Svarar på frågan om "vad som ska uppnås?". Det kan vara preciserade utsläppsmål i t.ex ton, MWh eller procentsatser. Dessa mål ska vara SMARTA (se föregående sida).

Aktivitetsmål

Svarar på frågan "vad som ska genomföras?" Här handlar det om konkreta målsättningar som antal genomförda seminarier, utbildningar, informationsåtgärder, fysiska åtgärder och tekniska lösningar etc. Skillnaden mot åtgärderna i handlingsplanen är att aktivitetmålen är mer omfattande och spänner över flera åtgärder.

Processmål

Svarar på frågan "hur arbetet ska genomföras?". Det kan röra sig om att man avser att skapa delaktighet, preciserande av mötesformer, ansvar och inflytandet etc.

...och åtgärder

Precis som för arbetet med målen i er strategi bör utgångspunkten för ert åtgärds paket vara nulägesanalysen. Utifrån nulägesanalysen prioriteras inom vilka områden som insatser bör sättas in för att på ett kostnadseffektivt sätt nå en kraftigt minskad klimatpåverkan och energiförbrukning.

Förankring är viktigt när åtgärderna arbetas fram till såväl er energieffektiviseringsstrategi som till er energi- och klimatstrategi. Energimyndigheten ställer krav på att det i handlingsplanen framgår när era åtgärder ska vara genomförda. Utöver detta bör det i en bra handlingsplan även framgå vem som ska genomföra åtgärderna och hur de ska finansieras. Om det är svårt att få fram en exakt finansiering i ett tidigt skede bör det ändå göras en enklare kostnadsuppskattning.

Det finns rent praktiskt olika sätt att arbeta fram åtgärder:

1. Handlingsplanen utarbetas i en bred och förvaltningsövergripande arbetsgrupp
2. Temagrupper arbetar med specifika åtgärdsområden
3. Uppdrag till varje förvaltning/bolag att själv identifiera åtgärder
4. Enskild tjänsteman har ansvar för att arbeta fram åtgärdsplanen i nära samverkan med förvaltningarna (spindeln i nätet)

I realiteten används ofta en kombination av dessa metoder.

Har energi- och klimatarbetet tidigare gått trögt i er organisation kan det vara bra att identifiera de mest lönsamma åtgärderna och sedan "sälja in" dem först. Risken med detta är dock att ni missar framtida möjligheter till smarta helhetslösningar där åtgärder med kort återbetalningstid kan finansiera de mer långsiktiga åtgärderna med längre återbetalningstid.

Livscykelanalyser är bra för att ge en rättvisande bild av åtgärdernas lönsamhet. Om det finns möjlighet bör åtgärderna i er handlingsplan utvärderas genom sådana analyser. UFOS har flertalet skrifter om energieffektivisering, bland annat "Räkna för livet" som handlar om just detta.

Förutom att identifiera "rätt" åtgärder kan det vara bra att fundera över åtgärdernas ömsesidiga relationer. Åtgärderna i handlingsplanen kan ju ofta påverka varandra:

- Ibland stödjer aktiviteter varandra
- Ibland försvagar aktiviteter varandra
- Ibland gynnas den ena aktiviteten av den andra medan den andra missgynnas av den första

De beroenden som finns kan vara av olika karaktär. Det kan handla om såväl resurser som effekter eller sidoeffekter. Det handlar inte bara om "hårda" variabler, utan även om "mjuka", såsom engagemang och kommunikation. Ett brett åtgärds paket, som engagerar hela den kommunala förvaltningen, kan vara ett exempel på vägar att skapa "mjuka" synergier.

Energimyndigheten ställer krav på att ni arbetar med minst två av åtgärderna i rutan överst på nästa sida. Många av dessa åtgärder är breda till sin karaktär och ett rimligt åtgärds paket bör innehålla många olika åtgärder inom de olika områdena. Utöver detta krav är det relativt fritt för kommunen eller landstinget att prioritera åtgärder så länge åtgärderna rör den egna organisationen eller samhällsplaneringsfrågor.

Samarbete över kommungränserna kan ibland vara lämpligt för att nå längre än vad en enskild kommun kan göra. Det kan röra alltifrån teknikupphandlingar till planeringsprojekt. Er kontakt på Länsstyrelsen kan hjälpa er att hitta gemensamma åtgärder med närliggande kommuner eller med landstinget i ert län.

Behöver ni inspiration genom goda exempel finns det på många håll. Inom Uthållig kommun har det exempelvis tagits fram flera goda exempel som ni kan nyttja. Även andra myndigheter och organisationer har arbetat med liknande typer av exempel och på webbplatsen för energieffektiviseringsstödet hittar ni länkar till dessa, www.energimyndigheten.se/eestod

Upphandling

Miljöstyrningsrådet hjälper er gärna vid upphandlingar. Bl a har de:

- Kriteriemallar
- Utbildningar
- Telefonsupport

Åtgärder

Kommunen eller landstinget ska genomföra minst två av följande åtgärder:

1. Utnyttja finansieringsinstrument för energibesparingar, däribland avtal om energiprestanda, där mätbara och förutbestämda energibesparingar ställs som krav
2. köpa in utrustning på grundval av förteckningar som Statens energimyndighet tillhandahåller och som innehåller energieffektiva produktspecifikationer för olika kategorier av utrustning
3. köpa in utrustning med effektiv energianvändning i alla lägen, även i viloläge
4. byta ut eller modifiera befintlig utrustning med den utrustning som avses i 2 och 3
5. utnyttja energibesiktningar och genomföra rekommendationerna i dessa
6. köpa in eller hyra energieffektiva byggnader eller delar av dessa, eller vidta åtgärder för att göra byggnader som myndigheten redan äger eller hyr mer energieffektiva

Se "Riktlinjer för statligt stöd till energieffektivisering för kommuner och landsting" för ytterligare tips och information www.energimyndigheten.se/eestod

Exempel på åtgärder som en handlingsplan kan omfatta *

Fastigheter	Transporter	Övrigt
EPC-projekt (Energy Performance Contracting)	Rese- och mötespolicy	IT-åtgärder
Upphandling (kravställande)	Upphandling (både fordon och transporttjänster)	Energikunskap i skolan
Driftoptimering	Samordning av transporttjänster	Belysningsåtgärder i park-, gatumiljö eller liknande
Energikrav vid nybyggnation och renovering	Ruttoptimering inom transportintensiva verksamheter	Informations- och påverkansprojekt riktade till personalen
Belysningsåtgärder	Inrättande av kommunala bil- och cykelpooler	Energieffektiv och transportsnål samhällsplanering
Ventilationsåtgärder	Distansarbete och IT-lösningar	Planering för investeringar i förnybara energislag
Beteendefrågor	Sparsam körning för personalen Parkeringsåtgärder	Åtgärder i VA-verksamhet

* Notera att stödpengarna enbart kan användas för den strategiska planeringen av dessa åtgärder, ej för inköp av utrustning.

Nulägesanalys

Syftet med nulägesanalysen är att ge vägledning inför det fortsatta strategiarbetet. Genom en bra nulägesanalys blir det lättare att formulera mål, att bestämma vilka aktiviteter som behöver genomföras för att uppfylla målen och sist men inte minst att tilldela de resurser som behövs för att genomföra aktiviteterna.

Nulägesanalysen består av två delar, nulägesbeskrivning och analys. Själva analysen kan genomföras med olika metoder, en enkel och användbar metod är SWOT-analysen. Nulägesbeskrivningen består dels av statistiska data, dels av andra mer kvalitativa uppgifter. Statistikinsamlingen ger en nulägesbild som även är en naturlig utgångspunkt för uppföljningar. Det kan därför vara lämpligt att använda indikatorer som även används av andra kommuner. Energimyndigheten kommer att räkna fram ett flertal indikatorer utifrån era inrapporterade data. Dessa indikatorer blir förhoppningsvis en bra utgångspunkt för er nulägesbeskrivning. Ni hittar alla indikatorer på www.energimyndigheten.se/eestod.

Andra väsentliga uppgifter som är viktiga för analysen kan t.ex. vara uppgifter om utvecklingstrender inom och utanför kommunen, den kommunala organisationens struktur samt tidigare beslutade åtgärder.

För dem som gör nulägesanalysen som en del i en större energi- och klimatstrategi för hela den geografiska kommunen kommer här lite generella tips för statistikinsamlingen.

Systemgränser är något som måste beaktas när kommunen gör en nulägesanalys. Tittar man exempelvis enbart på utsläppen från den konsumerade mängden bränslen eller tar man med utsläppen från hela livscykeln (produktion, distribution, användning) i beaktande? Detta är ett exempel på en frågeställning man bör besvara innan man börjar med nulägesanalysen.

Det finns olika tillvägagångssätt att välja på när man gör statistikinsamlingen:

1. Använda nationellt framtagen statistik (Statistiska Centralbyråns kommunala energibalanser och konsortiet SMEDs växthusgasstatistik, www.rus.lst.se) för kommunen som geografiskt område
2. Samla in statistik på egen hand, både för kommunen som geografiskt område och kommunala organisationen
3. Anlita en konsult

Insamling av statistik tar en hel del tid i anspråk men delvis kan kommunen välja ambitionsnivå själv – allt ifrån några timmar till flera veckor. Ett alternativ kan vara att använda sig av konsultstöd men samtidigt innebär en konsultinsats att kommunen tappar kunskap om framtagandet av statistiken och att kostnaden kan bli ganska stor.

Oavsett om kommunen väljer att göra statistiksammanställningen själv eller ta in en konsult är det viktigt att den metod som använts dokumenteras. Det innebär exempelvis att skriva ned vilka statistikkällor, värmevärden och emissionsfaktorer som använts när man tittat på energiåtgång och klimatpåverkan. Vidare bör man notera vilka förvaltningar man fått in siffror från samt vilka personer man varit i kontakt med. På detta sätt underlättar man uppföljningen som rimligen bör göras inom några år.

Enligt förordning (2009:1533) om statligt stöd till energieffektivisering i kommuner och landsting ska er energieffektiviseringsstrategi innehålla en nulägesanalys i form av en identifiering och översyn av kommunens eller landstingets betydande energiaspekter, vilken ska ligga till grund

för prioritering mellan åtgärder för energieffektivisering. Basåret ska utgöras av det kalenderår som föregår kommunens eller landstingets ansökan om stödet.

Kommuner som får stödet måste redovisa vissa förutbestämda grunddata i Energimyndighetens rapporteringsverktyg E-kanalen. Exempel på sådana grunddata är:

- Statistik kring lokal- och bostadsareor från kommunalägda fastighetsbolag och förvaltningar
- Uppgifter om bränslen som åtgått för uppvärmning av fastigheter
- Köpt energi för uppvärmning och till fordon
- Elanvändning och produktion
- Analys av kommunens fordonsflotta inklusive körstatistik och uppgifter om drivmedel
- Person- och varustransporter

Vid rapporteringen kommer kommunen sedan att få fram ett antal indikatorer som Energimyndigheten räknar ut åt kommunen utifrån inrapporterade grunddata. Vill man ha en fördjupning kring dessa eller en mer omfattande nulägesanalys finns Uthållig kommuns indikatorhandbok som förklarar Energimyndighetens tankegångar och innehåller ett bredare spektrum av indikatorer. Handboken går att beställa i Energimyndighetens webbshop på www.energimyndigheten.se.

Klimatkommunerna har tillsammans med Energimyndigheten arbetat fram en lathund för inrapporteringen, se: www.klimatkommunerna.se

E-kanalen

Diarienum: 2009-006420 Projektnr: 31738-1

Startsida Byggnader Transporter Upphandling Frivilligt Insändning

Ange total area för lokaler och bostäder

Bostäder

Atemp: 0 m²

Bruksarea: 0 m²

Bruttoarea: 0 m²

Soarea, lokalarea, biarea och övrig area

Soarea: 0 m²

Lokalarea: 0 m²

Biarea: 0 m²

Övrig area: 0 m²

Lokaler

Atemp: 0 m²

Bruksarea: 0 m²

Bruttoarea: 0 m²

Soarea, lokalarea, biarea och övrig area

Soarea: 0 m²

Lokalarea: 0 m²

Biarea: 0 m²

Övrig area: 0 m²

Köpt energi avseende lokaler och bostäder per energibärare.

Olja: 0 MWh/år

Naturgas: 0 MWh/år

Biogas: 0 MWh/år

Pellets: 0 MWh/år

Biobränsle: 0 MWh/år

Fjärrvärme: 0 MWh/år

Fjärrkyla: 0 MWh/år

El: 0 MWh/år

Bränslemix avseende köpt fjärrvärme och fjärrkyla.

Fjärrvärme

Sidolja: 0 % Torv: 0 %

Fossil olja: 0 % Avfall: 0 %

Biobränslen: 0 % Spillvärme: 0 %

El: 0 %

Fjärrkyla

Sidolja: 0 % Torv: 0 %

Fossil olja: 0 % Avfall: 0 %

Biobränslen: 0 % Spillvärme: 0 %

El: 0 %

Omfattning av ursprungsmärkt köpt el eller värme

El: 0 MWh/år

Värme: 0 MWh/år

Ange märkning på el/värme

Årlig energianvändning av förnybar energi från solceller, vindkraft eller solvärme.

El från solceller: 0 MWh/år

El från vindkraft: 0 MWh/år

El från Solvärme: 0 MWh/år

Annat: 0 MWh/år

Rapporteringsverktyget E-kanalen

Hur gör man?

Klimatkommunerna har arbetat fram en lathund för nulägesanalysen, både för det geografiska området och för kommunen som organisation. Den del som behandlar kommunen som organisation är tänkt att fungera som stöd i kommuners uppföljning av stöden till energieffektiviseringar.

Handledning för energioch utsläppsstatistik

En handledning för användning av energi- och utsläppsstatistik är framtagen av Energimyndigheten, Naturvårdsverket, Sveriges Kommuner och Landsting samt Länsstyrelserna. Den kommer att publiceras på Energimyndighetens webbplats.

Uppföljning

En central del i arbetet med strategin är att med jämna mellanrum kontrollera om åtgärder blivit genomförda och att man rör sig i rätt riktning i förhållande till målen.

Som förslag till riktlinje bör en uppföljning göras årligen samt en större revidering av strategin var fjärde år. En metod som använts med framgång i flera kommuner är att i samband med miljöboks slut eller budgetarbetet i början av året redovisa uppföljningen av strategin. Då kan mer resurser avsättas om man inte nått fram, alternativt, tydligare politiska signaler skickas, om någon förvaltning ej genomfört vad de lovat.

Det kan vara till stöd för uppföljningsarbetet att ta fram indikatorer (även kallade nyckeltal) för att följa upp att kommunen rör sig i rätt riktning. En indikator är data som valts ut för att undersöka och åskådliggöra förändringar inom ett område, ex. energi- och klimatområdet. En indikator förser vidare målgruppen med underlag för att denna ska kunna vidta beslut om åtgärder. Vid rapporteringen kommer kommunen att få fram vissa indikatorer som Energimyndigheten räknar ut åt kommunen utifrån inrapporterade grunddata. Exempel på indikatorer hittar du här:

Miljömålsportalen
www.miljomal.se

Uthållig kommuns indikatorhandbok
www.energimyndigheten.se/uthalligkommun

SKL presenterar miljöindikatorer på sin webbplats, www.skl.se

Har du frågor om stödet?

Kontakta först och främst din länsstyrelse som har i uppdrag att vägleda kommuner och landsting i strategiarbetet. Mer info på energimyndighetens webbplats:
www.energimyndigheten.se/eestod

Frågor till Energimyndigheten angående stödet:

eestod@energimyndigheten.se

Miss inte Energimyndighetens nyhetsbrev om stödet.

Ansökningar som inkommit före 30 juni ska rapporteras senast sista mars, övriga sista september.

Energimyndigheten i samarbete med:

Energimyndigheten, Box 310, 631 04 Eskilstuna
Telefon 016-544 20 00 · Fax 016-544 20 99
E-post registrator@energimyndigheten.se
www.energimyndigheten.se